

FILE GABRIELLA

Vajda János, az „üstökös”

Esszé

Fájdalom és öröm, szerelem és féltés, mellőzöttség, önsorsrontás – nem magyar kiváltságok. Egyetemes sikoly-üstökösök a végtelenbe felröppentve.

Fák, erdők, aranyló nap égen és tóvízen, andalító méla nyugalom; ring a csónak a vízen, ring a lélek az érzések parttalan áradásában. Mire való a sok szépség, mire az emberi élet? Hol ér véget? A lélek halálával? A test halálával? Minden embert érintő élmények, kérdések. 1888-ban hódította meg Vajda János a nádas tavat – ezt a konkrét, tudományosan vizsgálható élőhelyet – a lélek tükrének. És az erdőt, a haldokló falombot, majd az égboltot „vándor-színész felhőivel”, csillagaival, üstökösével. Eget-földet ostromló vergődésében szüksége is volt e merész távolságokat megsejtető hódításra.

Végzete a tündöklő nő, aki a pénzzel való kacérkodásba végül belebukott. Szegény, könnyű kis pille! Szerette, mert elérhetetlen volt, s vágyaival a szegény különc nem bírt. Először sírt fel magyar nyelven a szerelem és gyűlölet egyszerre, kijelölve az utódok útját. Ő röptette fel a Nyárba Ady héja madarát halálos nászra, Juhász Gyula félresikerült nyakendőiben Vajda óta van ott az örök Anna, az ő nyomán sírt fel József Attila szíve az édes mostoha után. Szemérmes kisasszonyok, piruló feleségek mellé a költészetnek Vajda hódította meg az örök Nőt és vele együtt a férfi és nő örök harcát.

A modern ember elveszített minden meghittséget az életében. A táj – az otthonos, a szabadságot sugalló –, melyért lehet vágyakozni (Csokonai: *Az estve*), melyben lehet gyönyörködni (Petőfi: *Az Alföld*), mely ihlete lehet zseninek, a 19. század végére eltűnik a költő szeme elől. Marad a belső táj,

FILE GABRIELLA (1964, Csíkszereda) költő, író a BBTE Bölcsészkarának magyar–oroszc szakán végzett. Orosz nyelvet tanított a Mezőségen, majd a Márton Áron Gimnáziumban. 1996-ban családjával áttelepült Magyarországra; 2011 óta Budapesten oktat egy két tannyelvű gimnáziumban. Versei antológiákban jelentek meg, és van két önálló kötete is. Esszéit az Irodalomismeret c. szaklap közölte.

mely barna színbe vonja még a verőfényes nyarat is, marad a lélek erdeje, melyre ónos eső hull és melyben őszi szél süvölt. Még feltűnnek a konkrét tájelemek, még lehet tudni, hogy a váli erdő fáit látjuk, a palicsi tó vizén ring a csónak, de ez a konkrétság mindig átcsúszik az absztrakcióba, és láthatóvá válnak a lélek éppen lüktető vagy már csak sajgó sebei. És mintha Vajdán még az idő sem segítene. Húsz év múlva egy emlék felvillanására újra lüktetni

kezd a szív, mint hajdanán a hús-vér alak láttán. Mitől van hatalma az emléeknek? Attól, hogy kifog a józan ész hűvösségén, és izzik és izzást csíhol? Még a Montblanc jegén is? Attól, hogy számvetésre késztet váratlanul? Attól, hogy örültre ragadtatja magát tőle az esendő? Attól, hogy alatomosan megbúvik valami rejtett helyen, és onnan tör elő elorozva a békét az elméből is? Attól, hogy elég a töredéke hangnak, színnek, illatnak és máris jelenné változtatja a múltat? Talán. Jaj a lélek ingoványán tévelygőnek! Gina hajkoronája, alakja, szeme, homloka íve lidércfény csupán – az előmlő bánatot felváltja a düh –, szitok kél az éjben: „S minden önző és hiú fény, / Mely nem érez, mégis éget, / nem érez, hogy ragyoghasson: / Legyen átkozott tevéled!” (*Gina emléke, XV*).

A nő, aki betölt egy férfiéletet, térben és időben csak más koordináták között létezhet, csak így képes uralni a férfit

örökre. Így születik eget ostromló fájdalomból, sértettségéből, gyűlöletből, vágyakozásból az egy örök szerelem. Így lehet örök téma egy költő számára, mert küzdenie kell a miértekkel. Amíg nincs válasz a miért nem szeret, miért nem engem választ, miért a vagyon a fontos, miért... kérdésekre, addig írni kell róla, addig gondolni kell rá, véresre kaparni a sebeket gyűlölködve és önsajnálattal, jéggé kell dermedteni a szívet, és Niobét kell megidézni... és társnak kell szegődni az üstökös mellé, és a nagy égbolton az egyszerű, megismételhetetlen ragyogást kell felmutatni a Múvel.

Szarvas-ember, farkas-ember

(József Attila *Bánat* c. verse nyomán)

Irodalmunk élete sír mellett felhangzó halotti beszéddel és könyörgéssel kezdődik. Mintha az égi hatalom arra kárhóztatta volna költőinket, hogy az értékek őrzését, siratását vállalják magukra, és a veszteségek fájalmát kiáltsák világgá – ha szétszakad ajkuk, akkor is.

Siratták a magyar télben túl korán kivirágzott mandulafát, a kőkertté változott hazát, a gályákra ítélt zsoltáros hitet, a „csillagok hullását”... és szegény, olykor-olykor elfarkasult önmagukat a mindig ordas időkben.

„Világot hamvasztottam el szívemben / és nincs jó szó, mely megríkasson engem” (József Attila: *Mint gyermek*) – és mégis ott a lány bánat a szemben, e lélektükrőben.

HOGY MIKOR, MIÉRT változik a szarvas-ember farkas-emberré? Talán amikor felismeri, hogy a csupa csősz világ

rácsai között él? Vagy amikor saját pokla legalsó bugyrában elmerül? Vagy amikor megfosztatik a névtől („Attila név nincs”), kenyértől, szerelemtől, örökre gyermekké nyomorítva? Ez a rejtélyes, nehezen szétválasztható múlt-jelen-jövő varázsideje.

És vajon HOL a tér, ahol „varázstűtön” megállva egyszerre csak észreveszi az ember, hogy „takaros ordas” lett, s elrejteze benne még az ünőszó is? Ez a léleknek rejtett, még az Én előtt is ritkán kinyitott hetedik szobája – s itt a szívben „űznek vala” ordas indulatok. S itt – e belső

térben áll az Én félszeg mosollyal takarva a bánatot, és itt ing a törött agancs vádlón, emlékeztetve a hajdani szarvasra, és ide hullanak a setét iszony hulló eperlevelei.

Minden futás, minden menekülés, minden átváltozás a lélekben zajlik, az emberi lélek külső szem által láthatatlan terében, olyan térben, ahol az objektív időmérés, oknyomozás lehetetlen. Csak az álomra hunyt, azaz a külső látásra vakká tett szem képes meglátni a lélek mélyén rejtőző farkast és az áldozattá vált (feláldozott?) szarvast.

Az ember maga a paradicsom és maga a pokol. E kettősség gyötrelmébe vetett magyar és nem magyar – ez jutott osztályrészül az egész emberiségnek. Nem tehet mást költő és nem költő, mint: kimondani a rettenetet, és imádkozva kérni az égi Hatalmast, hogy szabadítson meg a pokol kínzásától, és vezessen vissza a paradicsom nyugalmába. Hiszen ezt kéri már a sír mellett felhangzó ama Könyörgés is.